

ВІННИЦЬКИЙ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПРОГРАМА ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ З ГЕОГРАФІЇ В 2017 РОЦІ

на здобуття
ступеня - «**БАКАЛАВР**»
для абітурієнтів на базі 11 класів
(складена на основі програм
загальноосвітніх шкіл МОН України)

за спеціальностями:

051 «Економіка»

071 «Облік і оподаткування»

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

073 «Менеджмент»

ВСТУП

Університет надає освітні послуги з підготовки фахівців за спеціальностями (спеціалізаціями) затвердженими, відповідно до Переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 року № 266, Акту узгодження переліку спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти за ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) молодшого спеціаліста, бакалавра, магістра.

Програму вступних іспитів з дисципліни „Географія” складено відповідно до програм загальноосвітніх дисциплін та відповідно до Правил прийому до Вінницького фінансового університету на 2017 рік.

Основні вимоги до підготовки вступників

На іспиті з географії вступник до вищого навчального закладу повинен **показати:**

- сформований цілісний географічний образ Землі через розкриття регіональних та планетарних закономірностей і процесів;
- розкриття ролі географії у вирішенні економічних, екологічних і соціальних проблем суспільства;
- розвинене геопросторове мислення та вміння логічно викладати свої думки, що співвідносяться з реально пізнаваними географічними об'єктами;
- обґрунтовувати доцільність наукового підходу до природокористування, єдності навколишнього середовища, людини та її діяльності в територіальному аспекті;
- сформовану картографічну грамотність й культуру;
- навички національно свідомого громадянина, патріота, дбайливого господаря, грамотної, освіченої людини, гуманіста і природолюбця;
- уміння практично застосовувати здобуті географічні знання, користуватися джерелами географічної інформації, самостійно шукати, аналізувати і передавати її.

ПРОГРАМА З ГЕОГРАФІЇ

I. Загальна географія

1.1 Географія як наука, розвиток географічних досліджень. Об'єкт та предмет вивчення географії. Місце географічних дисциплін в системі наук. Джерела географічних знань. Методи географічних досліджень. Найвизначніші географічні відкриття, видатні мандрівники. Географічні дослідження світу та України в різні історичні епохи. Сучасні географічні дослідження та їх значення.

Земля в космічному просторі. Земля серед космічних тіл у Всесвіті та Сонячній системі. Вплив космічних тіл на природні процеси на Землі. Розвиток уявлень про форму та розміри Землі. Види руху Землі та їх наслідки. Тропіки, полярні кола. Місцевий час, годинні пояси, київський час, літній час.

1.2. Способи зображення Землі. Зображення земної поверхні на малюнку, плані, карті, глобусі, аерофотознімку та космічному знімку. Поняття «план місцевості», «географічна карта», «топографічна карта». Картографічні проекції та спотворення. Елементи градусної сітки. Легенда карт. Види масштабу. Класифікація карт. Визначення напрямків, географічних координат об'єктів, абсолютної та відносної висоти місцевості, глибини морів і океанів. Вимірювання відстаней на різних за масштабом картах. Орієнтування та зйомка місцевості. Значення карт у житті людини.

1.3. Географічна оболонка та її складові

Літосфера та рельєф. Внутрішня будова Землі. Поняття «літосфера», «літосферна плита». Внутрішні процеси в літосфері. Походження материків і океанів. Геологічне літочислення, геологічний вік. Типи земної кори та гірські породи і мінерали, що її складають. Корисні копалини. Вулкани та землетруси, райони їх поширення. Зовнішні сили, що змінюють земну поверхню. Форми земної поверхні: рівнини, гори і нагір'я. Особливості рельєфу річкових долин, озерних улоговин. Рельєф дна Світового океану. Острови та півострови. Розчленованість берегової лінії. Значення рельєфу в господарській діяльності людини.

1.4. Атмосфера та клімат

1.4.1. Поняття «атмосфера». Межі та будова атмосфери.

Сонячна радіація та її розподіл в атмосфері і на земній поверхні. Теплові пояси. Тиск атмосфери і його вимірювання. Рух повітря. Загальна циркуляція атмосфери.

1.4.2. Постійні вітри. Циклони і антициклони. Сезонні та місцеві вітри. Вода в атмосфері. Вологість повітря. Хмари. Атмосферні опади та їх утворення. Розподіл опадів на поверхні земної кулі. Повітряні маси і атмосферні фронти. Поняття «клімат». Кліматичні пояси та області. Залежність клімату від широти місцевості, морських течій, близькості до морів, рельєфу, антропогенного впливу. Погода, добові та сезонні коливання її метеоелементів. Спостереження за погодою та її прогнозування.

Вплив клімату та погоди на господарську діяльність

1.4.3 Гідросфера та води Світового океану і суходолу

Поняття «гідросфера». Світовий кругообіг води. Світовий океан та його частини: океани, моря, затоки, протоки. Властивості води Світового океану та причини її неоднорідності. Водні маси. Рух води в Світовому океані. Морські течії. Підземні води. Характер залягання і властивості. Джерела. Річка та її частини. Річкові басейни. Живлення та режим річок. Озера, їх походження, властивості вод. Болота. Льодовики, багаторічна мерзлота. Штучні водойми. Використання Світового океану та вод суходолу у господарській діяльності людини.

1.4.4 Біосфера та ґрунти. Поняття «біосфера», її складові та межі. Походження та поширення життя на Землі. Ґрунти, їх властивості та

відмінності. Рослинність суходолу і океану. Тваринний світ суходолу і океану. Вплив біосфери на інші оболонки. Вплив людини на біосферу.

1.4.5 Географічна оболонка Загальні закономірності природи Землі
Поняття «географічна оболонка» найбільший природний комплекс

Землі. Загальні закономірності географічної оболонки: цілісність, кругообіг речовин та енергії, ритмічність, комплексність. Зональні та азональні природні комплекси. Зміна природних комплексів під впливом господарської діяльності людей.

II. Географія материків і океанів

Материки. Поняття «материк» і «частина світу». Характеристика материків: Євразія, Північна Америка, Південна Америка, Африка, Австралія, Антарктида (за типовим планом: фізико-географічне положення; історія відкриття і дослідження; природні умови, природні ресурси та їх використання і охорона; великі природні регіони; населення і політична карта).

Океани. Тихий, Атлантичний, Індійський, Північний Льодовий (фізико-географічне положення, дослідження, природні умови і ресурси, їх використання та охорона).

III. Географія України

3.1 Україна та її географічні дослідження.

3.1.1 Географічне положення, формування території України

Загальні відомості про Україну, географічне положення. Формування території, сучасні розміри, адміністративно-територіальний поділ. Географічне положення, кордони. Місце України на політичній і економічній карті світу.

Господарська оцінка економіко-географічного положення.

3.1.2 Географічні дослідження

3.2. Природні умови і ресурси України

3.2.1 Рельєф, тектонічна, геологічна будова, мінеральні ресурси. Основні риси рельєфу: низовини, височини, гори.

Тектонічна будова і тектонічні структури. Особливості геологічної будови території України. Геоморфологічна будова. Чинники виникнення несприятливих геологічних та геоморфологічних процесів та шляхи запобігання їм. Мінерально-сировинні ресурси. Закономірності поширення, характеристика і господарська оцінка паливних, рудних і нерудних корисних копалин.

3.2.2 Кліматичні умови та ресурси Основні кліматотвірні чинники. Загальні риси клімату. Типи повітряних мас. Розподіл температури повітря і опадів на території України. Основні кліматичні показники. Сезонні особливості клімату. Причини виникнення і наслідки дії небезпечних метеорологічних явищ на території країни, їх поширення. Кліматичні ресурси. Прогноз погоди. Синоптична карта.

Внутрішні води та водні ресурси Загальні гідрологічні особливості території України. Поверхневі води, особливості їх формування і розподілу. Основні річкові басейни. Канали. Озера і водосховища. Підземні води. Болота, їх типи і поширення. Несприятливі гідрологічні явища і заходи запобігання їм. Водний баланс і водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання і охорони.

Ґрунти, рослинний покрив, тваринний світ. Ґрунтовий покрив. Умови ґрунтоутворення, властивості, основні генетичні типи ґрунтів, закономірності їх поширення. Карта ґрунтів України. Господарське використання ґрунтів. Земельні ресурси України. Охорона земельних ресурсів.

Різноманітність видового складу рослинності, закономірності поширення рослинності. Рослинні комплекси лісів, степів, луків. Рослинні ресурси, їх охорона і відтворення.

Зелена книга України. Різноманітність видового складу тварин. Фауністичний склад лісів, степів, луків, боліт, водойм, Українських Карпат і Кримських гір. Тваринні ресурси, заходи з їх охорони і відтворення. Червона книга України.

3.3. Природні комплекси України

3.3.1 Природно-територіальні комплекси Умови розвитку і характерні риси природних комплексів. Взаємодія чинників і компонентів ПТК. Ландшафти та їх класифікація. Фізико-географічне районування України, його наукове і практичне значення.

Природні комплекси рівнин Мішані ліси. Лісостеп. Степ. Господарська характеристика природних комплексів, проблеми використання й охорони.

Гірські природні комплекси Українські Карпати. Кримські гори. Господарська характеристика природних комплексів, проблеми використання й охорони.

Природні комплекси морів. Чорне море. Азовське море. Господарська характеристика природних комплексів, проблеми використання й охорони.

3.4 Використання природних умов і ресурсів та їх охорона

3.4.1 Геоєкологічна ситуація Геоєкологічна ситуація. Основні забруднювачі навколишнього середовища. Вплив геоєкологічної ситуації на населення.

3.4.2. Використання й охорона природних умов і ресурсів. Класифікація природних ресурсів. Природоохоронні заходи. Законодавчі акти про природно-заповідний фонд. Категорії природно-заповідного фонду. Природоохоронні комплекси. Національна екологічна мережа. Моніторинг навколишнього середовища.

3.5 Населення України

3.5.1 Кількість, розміщення, статеві і вікова структури населення. Заселення території України. Кількість, розміщення, статеві і вікова структури населення. Територіальні в і чинники розміщення та густоти населення. Природні й економічні умови, які впливають на основні показники розміщення населення. Природний рух населення. Демографічна ситуація. Поняття «депопуляція». Економічна криза і демографічна політика. Міграція населення, її види та причини.

Українська діаспора та причини її виникнення.

Національний та етнічний склад населення Національний склад населення. Етнографічні групи. Регіональні відмінності духовної культури населення (мова, релігії, звичаї).

Система розселення населення Система розселення населення. Урбанізація та регіональні відмінності в її рівнях. Типи міських поселень. Функції міст і міські агломерації. Сільське розселення та його територіальні відмінності.

Трудові ресурси, зайнятість населення Трудові ресурси. Зайнятість населення у сфері матеріального виробництва та невиробничій сфері. Проблеми зайнятості та її географічні аспекти.

3.6 Господарство України

3.6.1 Загальна характеристика господарства, економічний потенціал. Поняття «господарство» і формування національного господарського комплексу. Основні риси структури господарства. Міжгалузеві комплекси. Сучасні проблеми розвитку та територіальної організації господарства.

3.6.2 Промисловість Загальна характеристика розвитку і розміщення промисловості. Галузева структура, спеціалізація. Сучасні проблеми і перспективи розвитку та розміщення промисловості.

Паливна промисловість та електроенергетика. Структура, місце і роль у господарському комплексі. Вугільна промисловість. Райони добування і використання

вугілля, торфу. Проблеми і перспективи розвитку. Нафтова і газова промисловість. Основні райони нафто - і газовидобутку. Центри нафтопереробного виробництва. Електроенергетика, її структура, розвиток і розміщення основних типів електростанцій, ліній електропередач. Екологічні проблеми розвитку паливної промисловості та електроенергетики.

Металургійна промисловість. Структура, місце і роль у господарстві. Чинники розвитку і розміщення. Сировинна база. Географія чорної металургії. Кольорова металурія. Основні галузі та їх розміщення. Проблеми і перспективи розвитку металургійної промисловості.

Машинобудівна та металообробна промисловість. Значення, місце і роль у господарстві. Структура галузі і принципи розміщення окремих виробництв: важкого, сільськогосподарського, транспортного, електротехнічного та ін. Територіальна організація машинобудування. Проблеми і перспективи розвитку.

Хімічна промисловість. Значення, місце і роль галузі. Сировинна база. Галузева структура хімічної промисловості. Географія окремих виробництв хімічної промисловості. Проблеми і перспективи розвитку.

Лісова промисловість. Структура і значення. Лісове господарство (лісозаготівля). Деревообробка. Целюлозно-паперове та лісохімічне виробництво. Географія виробництв лісової промисловості, проблеми і перспективи розвитку.

Промисловість будівельних матеріалів. Структура і значення. Чинники розвитку і розміщення. Географія цементного виробництва.

Легка промисловість. Художні промисли. Структура, принципи розміщення і географія.

Харчова промисловість. Галузева структура, особливості спеціалізації, принципи розміщення і географія. Проблеми і перспективи розвитку.

Сільське господарство Роль, місце і значення сільського господарства. Структура галузі та його основні ланки. Земельний фонд. Рослинництво. Зернові культури. Вирощування технічних культур, картоплі і овочів. Садівництво, ягідництво і виноградарство. Тваринництво. Агропромислові зони.

Соціальна сфера Галузева структура, значення. Сфера послуг. Структура галузі. Рекреаційно-туристське господарство. Територіальна організація. Проблеми і перспективи розвитку галузі.

3.6.5 Транспорт і зв'язок Роль і значення транспорту. Основні види транспорту, їх характеристики, особливості розміщення.

Економічні зв'язки України з країнами світу.

3.7 Економіко-географічні райони України

3.7.1 Характеристика економічних районів Географічний поділ праці й економічне районування. Донецький, Придніпровський, Північно-Східний, Столичний, Центральний, Причорноморський, Подільський, Північно-Західний, Карпатський райони (коротка економіко-географічна характеристика).

IV. Економічна і соціальна географія світу

4.1 Сучасна політична карта світу Етапи формування політичної карти світу. Типологія країн. Показники, які визначають рівень економічного розвитку країн. Форми правління і адміністративно-територіальний устрій країн. Політична карта Європи, Азії, Африки, Америки, Австралії і Океанії. Міжнародні організації.

Населення. Кількість населення світу і його динаміка. Природний рух населення та його відтворення. Демографічна політика. Статевий і віковий склад населення.

Етнічний (національний) склад населення. Найчисленніші народи і мовні сім'ї. Релігії народів світу. Нерівномірність розміщення населення на Землі. Процеси урбанізації. Міське і сільське населення світу. Агломерації, мегалополіси. Міграційні процеси. Трудові ресурси та зайнятість населення в різних сферах господарства країн та регіонів світу.

Географія світових природних ресурсів Географічне середовище як сфера взаємодії суспільства і природи. Природні ресурси світу: мінеральні, водні, земельні, лісові, рекреаційні, Світового океану. Ресурсозабезпеченість і ресурсо-збереження.

4.4. Світове господарство Світове господарство. Поняття «міжнародний географічний поділ праці», «світове господарство». Спеціалізація і кооперування, інтеграція країн світу.

Світове господарство в період науково-технічної революції (НТР), основні риси НТР. Вплив НТР на галузеву структуру та розміщення господарства..

Географія промисловості. Структура промисловості. Світова паливно-енергетична система. Географія вугільної, нафтової і газової промисловості. Електроенергетика світу. Чорна і кольорова металургія, основні райони розміщення металургійного виробництва. Машинобудування, його структура і географія основних галузей. Хімічна промисловість, лісова і деревообробна, легка, харчова промисловість.

Географія сільського господарства. Галузева структура. Особливості розміщення галузей рослинництва і тваринництва.

Географія транспорту. Значення і місце в світовому господарстві. Розвиток та розміщення найважливіших видів транспорту: залізничного, автомобільного, водного, повітряного.

Міжнародні економічні зв'язки. Суть та основні форми економічного співробітництва. Міжнародний туризм та його різновиди.

4.5. Глобальні проблеми людства Виникнення і суть глобальних проблем людства. Найважливіші проблеми сучасності: демографічна, екологічна, енергетична, продовольча, бідності, війни і миру, освоєння ресурсів, Світового океану та шляхи їх розв'язання. Прояв глобальних проблем в Україні.

4.6. Регіони та країни світу Економіко- і соціально - географічна характеристика регіонів та окремих держав (за типовим планом: економіко-географічне положення та його господарська оцінка; природні умови і ресурси; населення і трудові ресурси; особливості галузевої та регіональної структури господарства; промисловість та її структура; характеристика основних галузей сільського господарства; транспорт, основні його види та географія; зовнішньоекономічні зв'язки; регіональні відмінності).

Загальна характеристика країн Європи.

Країни Західної Європи. Німеччина. Великобританія. Франція. Італія.

Країни Центральної та Східної Європи. Польща, Білорусь, Росія.

Загальна характеристика країн Азії. Японія. Індія. Китай. Туреччина.

Країни Америки. США, Канада.

Загальна характеристика країн Латинської Америки.

Загальна характеристика країн Африки.

Загальна характеристика країн Австралії та Океанії. Австралійський Союз.

Перелік питань з географії

1. Сучасна політична карта світу: етапи формування в ХХ ст. Місце України на політичній карті світу.
2. Типологія країн світу за площею, чисельністю, географічним положенням, формами правління та адміністративно-територіальним устроєм.
3. Типологія країн світу за рівнем економічного розвитку.
4. Чисельність населення світу. Типи відтворення населення світу. Демографічна політика.
5. Розміщення населення на Землі. Розселення українців у світі.
6. Австралійський Союз. Особливості розвитку і місце в світовій економіці.
7. Урбанізація. Рівень та темпи урбанізації в країнах світу.
8. Світові природні ресурси, їх класифікація. Природні ресурси Світового океану.
9. Основні закономірності розміщення паливних мінеральних ресурсів світу. Найбільші нафтогазоносні та вугільні райони.
10. Основні закономірності розміщення рудних мінеральних ресурсів світу. Найбільші райони видобування руд чорних та кольорових металів.
11. Міжнародні економічні зв'язки, їх форми, сучасні тенденції розвитку.
12. Економіко-географічна характеристика Польщі.
13. Охарактеризуйте земельні ресурси світу. Рекреаційні ресурси світу, їх види.
14. Водні ресурси світу. Забезпеченість прісною водою країн світу.
15. Японія. Основні риси галузевої структури господарства країни.
16. Географія металургії світу, розміщення та перспективи розвитку.
17. Географія хімічної промисловості світу, розміщення та перспективи розвитку.
18. Комплексна економіко-географічна характеристика Канади.
19. Географія морського транспорту. Проблеми та перспективи його розвитку.
20. Географія зернових культур. Найбільші виробники зерна(пшениці, кукурудзи, рису).
21. Географія тваринництва. Основні країни – виробники м'яса та вовни.
22. Комплексна характеристика Великобританії.
23. Характеристика природних ресурсів Росії.
24. Форма та розміри Землі. Способи її зображення.
25. Основні форми поверхні Землі. Вплив зовнішніх сил Землі на формування рельєфу.
26. Характеристика Світового океану. Рух води в океані.
27. Кліматичні пояси та області Землі, закономірності їх поширення.
28. Будова біосфери, покажіть її вплив на інші оболонки Землі та взаємозв'язки з ними.
29. Природні комплекси Землі. Взаємозв'язки компонентів природи в них.

30. Геологічна будова, корисні копалини та рельєф Африки. Взаємозв'язки між цими компонентами природи.
31. Природні зони Африки.
32. Особливості клімату Австралії. Причини унікальності органічного світу материка.
33. Основні форми рельєфу Південної Америки.
34. Історія відкриття Антарктиди. Охарактеризуйте її природу.
35. Основні форми рельєфу Північної Америки.
36. Географічне положення та особливості берегової лінії Північної Америки.
37. Внутрішні води Північної Америки. Їх господарське значення.
38. Градусна сітка на глобусі й географічній карті, конкретні приклади визначення географічних координат.
39. Загальна циркуляція атмосфери Землі, характеристика постійних вітрів.
40. Умови формування та закономірності поширення ґрунтів на Землі.
41. Географічне положення Євразії.
42. Клімат Євразії.
43. Найбільші екологічні проблеми світу.
44. Будова літосфери, види її рухів. Вплив внутрішніх сил Землі на формування рельєфу.
45. Характеристика геологічної будови та мінерально-сировинних ресурсів України.
46. Характеристика водних ресурсів України та напрямки їх раціонального використання.
47. Економічні райони України та принципи, за якими вони виділяються.
48. Характеристика транспорту України.
49. Характеристика сільського господарства України.
50. Характеристика харчової та легкої промисловості України.
51. Характеристика лісової та деревообробної промисловості України.
52. Характеристика хімічної промисловості України.
53. Характеристика машинобудування України.
54. Характеристика чорної та кольорової металургії України.
55. Характеристика енергетичної промисловості України.
56. Характеристика паливної промисловості України.
57. Особливості національного, релігійного складу населення України.
58. Особливості відтворення та розміщення населення України. Його природний та механічний рух.
59. Характеристика природи зони лісостепу України.
60. Характеристика еристику природи зони мішаних лісів України.
61. Характеристика Чорного та Азовського морів.
62. Характеристика українських Карпат та гірського Криму.
63. Екологічні проблеми України та шляхи їх вирішення.

КРИТЕРІЇ
оцінки знань абітурієнтів при складанні вступних випробувань з
ГЕОГРАФІЇ
для вступу в університет

Всі види оцінювання навчальних досягнень абітурієнта здійснюється за критеріями, наведеними в таблиці за 12-тибальною шкалою. Переведення оцінок у 200-бальну шкалу здійснюється згідно з таблицею відповідності, наведеною у Додатку 7 до Правил прийому до університету

Оцінюючи навчальні досягнення учнів з географії, необхідно враховувати:

- правильність і науковість викладення матеріалу, повноту розкриття понять і закономірностей, точність вживання географічної та картографічної термінології;
- ступінь самостійності відповіді;
- логічність, доказовість у викладенні матеріалу;
- ступінь сформованості інтелектуальних, загальноосвітніх, специфічних умінь (робота з картографічними, статистичними та іншими додатковими матеріалами).

Бали	Рівень	Критерії оцінювання
1-3	Початковий	характеризується фрагментарним володінням абітурієнтом навчальним матеріалом. Абітурієнт може розпізнавати окремі географічні об'єкти, намагається давати їм визначення, за допомогою знаходить їх на карті.
4-6	Середній	передбачає, що абітурієнт може відтворити інформацію, тобто володіє знаннями-копіями. Він розуміє основний матеріал, за допомогою визначає поняття і закономірності, частково пояснює взаємозв'язки у природі та суспільстві, використовує картографічний матеріал. Правильно використовує джерела знань. Спостерігаючи за природними та суспільними явищами, виділяє лише окремі їх особливості.
7-9	Достатній	передбачає, що абітурієнт достатньо володіє програмовим навчальним матеріалом, самостійно виправляє допущені помилки, підтверджує свої знання відповідними аргументами, здатен застосовувати здобуті знання на практиці. Правильно відбирає джерела необхідних знань для розв'язання проблем у типових ситуаціях. Здатний вести спостереження за природними та суспільними явищами.
10-12	Високий	передбачає вичерпну, правильну відповідь, повне розкриття змісту понять, закономірностей і географічних взаємозв'язків, підтверджує їх прикладами. Абітурієнт грамотно і творчо використовує картографічні матеріали та інші джерела знань, вміє робити висновки та узагальнення на основі практичної діяльності; правильно проводить спостереження, оформлює та аналізує їх результати.

Список рекомендованої літератури:

1. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1993. – 350 с.
2. Бейдик О.О., Падун М.М. Географія. – К.:Либідь, 1995. – 304 с.
3. Велика ілюстрована енциклопедія географії: Пер. з англ./ Авт.тексту К.Гіффорд.- К.: Махаон-Україна,2002.- 496с.
4. Голиков А.П. та ін. Вступ до економічної та соціальної географії. Підручник. – К. : Либідь, 1996. – 320 с.
5. Економічна і соціальна географія світу: Підр. для загальноосв. навч. закл. / За ред. Б.П. Яценка. – К.: Форум, 2006. – 351 с.
6. Економічна і соціальна географія світу: Підручник для 10 кл. загальноосвітн.навч.закл/ Б.П.Яценко, В.М.Юрківський, О.О. Любіцева та ін.; За ред. Б.П.Яценка.- К.: Форрум,2006.-351 с.
7. Заставний Ф.Д. Географія України. – Львів: Світ, 1998. – 472 с.
8. Ілюстрований атлас світу: Пер. з англ. / Авт. Тексту Дж.Флю, Л.Хамфріс, Л.Пресс, М.Мак-фі.- К.: Махаон-Україна,2007.-184 с.
9. Пістун М.Д. Основи теорії суспільної географії. – К.: вища школа, 1998. – 156 с.
10. Руденко В.Г. Географія природно-ресурсного потенціалу України. – Львів: Світ, 1996. – 234 с.
11. Соціально-економічна географія світу/ За ред. кузика С.П. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 256 с.
12. Соціально-економічна географія України/ За ред. проф. О.І. Шаблія, Львів: Світ, 1996. –608 с.